

INST

in tuinen. —

voor den
wil hij in
n van een
er te bren-
ist. Dat dit
de veel-
kenen-
iden vak-
or.
moeilijk in
Arthur van
de boeken,
n zonder
eo-roman-
nzer eeuw
began met
ia Maria",
en groote
de trekken

erandering
er ontken-
was en de
g in „Een
gels", hoe-
tuidelijk in
voren in
on een ty-
ymbolisme
rs georiën-
t", die den

waartepunt
e naar het
r van ver-
mantiek in

de „rich-
en al zijn
pessimisme
vonderlijks,
kunstrich-
Arthur van

ncipe een
De roman-
n, door te
de werke-
leven. Het
rdiept zich
l den dag,
thheid elk
r den druk
rijding kan
geen enkel
ien lichten.

„De zeven
n realisme
erken ken-
anders. Hij
umoer van
naar een
eel, nu in
rijken om-
kunnen ge-
hen.

slechts ge-
a vele kin-
die enkele
dezer kin-
ongerepte
ten roman.
pres, omdat
gezet. En
op. Is dit

rgaans een
elingen der
id met hun
ecent kan
efinitie. In
edeelte, de
in andere
skend, hoe-
t.

n Schendel
oote plaats
k de actie,
telijk te ge-
n rythme,
al aan zijn
zen prettig
genoeg is,

ij versieren
kte harmo-
nie natuur
andeling is
kleind door
uren wordt

hoofdzakelijk medegedeeld door gesprekken van de ouders en de tuinlieden, die de zorg hebben over de tuinen en tevens toezicht houden op de kinderen. Wel klinken er enkele schoten, vinden drie der kinderen zelfs den dood, maar dit tragische gebeuren lijkt van een grooten afstand te komen, de geluiden lossen zich snel op in die der natuur. Ongestoord gaat het leven zelfs zijn gang verder, daar de eenige, die door zijn minderwaardigheidsgevoel gedreven, onrust in de samenleving veroorzaakte, voorgoed verdwenen is.

Kan men hier nog spreken van een roman? Naar het waarom, laat de schrijver den lezer doorgaans zelf zoeken. De moordende jongeman, het booze element, dat de harmonie meermalen verstoort, is reeds eerder een tijdlang verdwenen. Geruchten van diefstal, van hulp, verkregen van een zich steeds verbergende oude dame, die wrokt over een oude veete, dringen van verre tot den lezer door, maar lossen zich weldra weer op in het ruischen der hooge boomen. Het argeloze spel der kinderen, bij het ouder worden geleidelijk overgaand in het elkaar zoeken van minnende paartjes, houdt zich verscholen achter het dichte struikgewas. Het zijn de tuinlieden weer, die er ons opmerkzaam op maken, daar elk van hen zijn zorgen wijdt aan eenige der kinderen.

Is dit boek niet meer een mijmering over het leven, dan een roman? Maar dan een fatalistische mijmering. Hier groeien kinderen op, onbezorgd, te midden van een woelderige natuur. Hun leven heeft veel gemeen met het groeien der boomen. Zij worden liefdevol geleid, maar worden groot, ieder naar zijn eigen aard. Veel dat krom scheen te zullen gaan, kan door de zorg der tuinlieden nog recht opwassen, mits die zorg zich niet misgaat, door te veel en noodeloos ingrijpen. Elke boom heeft zijn eigen verzorging noodig.

Doch wat in de natuur mogelijk is, kan niet steeds in het menschenleven. Het schadelijke in de natuur, zelfs geheele boomgroepen, kan de tuinman rooien, hoe zeer het hem aan het hart gaat, doch tegen het verkeerde in 's menschen natuur kan hij niets doen. Hij dient slechts af te wachten, of de vergroeiingen in het karakter zich metterdaad op natuurlijke wijze zullen herstellen, verder mag hij niets doen, dan uitbreiding van het kwade, dat zich zelf eens zal verteren, tegen te gaan, zoodat het goede niet aangetast wordt.

Zoo blijven de zeven tuinen bewaard, niet ongeschonden, maar zij zullen zich vernieuwen en het volgend geslacht van bezitters zal zich weer kunnen verlustigen in de schoone natuur. Zoo leven mensch en natuur voort, gedreven door onnaspeurlijke krachten en wordt het sterkste en beste geslacht dat, wat het dichtst leeft bij die rustige, onbezieldde schoonheid der zich herstellende natuur.

Voorzover hier van handeling sprake is, ziet men het menschenleven zich ontplooiën naar den onbewusten drang van het noodlot en vindt men hier denzelfden gedachtegang, die zich ontwikkelt in de andere werken van dezen schrijver.

Maar, zooals gezegd, de schrijver hult de handeling in een vaagheid, die soms ondoordringbaar is. De verbeelding wordt nergens sterk geprikkeld, men behoudt slechts een stemming van rust die er heerscht, ondanks de wisselende seizoenen, in de prachtige natuur der zeven tuinen. Afgezien van de symboliek, die in het boek mag liggen, kan men genieten van de zachtvloeiende tinschakeeringen in een mooi Hollandsch landschap. Een schilderij, waaraan men met genoegen terugdenkt. Als roman zie ik het niet als een van Van Schendel's beste werken.

Gron.

H. S.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

De „mislukking der Kerk".

Peter Drucker's boek: „The End of Economic Man", treft door zijn oordeel over de samenleving, zooals die zich in den loop der tijden heeft ontwikkeld. De schrijver beschouwt haar basis als ondeugdelijk en heeft geen vertrouwen in de krachten, welke die ontwikkeling hebben geleid. Wij staan, meent hij, voor een totale ineenstorting. De Idee van den economischen mensch, de Idee van de mechanistische maatschappij, heeft volkomen fiasco geleden.

En daarmee is, zegt hij, zoowel het liberalistisch kapitalisme als het marxistisch socialisme veroordeeld. De wereld ziet volgens den schrijver reikhalzend uit naar een nieuwe sociale orde, en zoekt deze „bij de Kerken", maar vindt haar ook daar niet. De sociale en politieke leeringen der Kerk zijn, meent hij, zuiver negatief. Zij is sterk in haar critiek op de oude opvattingen, maar onmachtig om die „nieuwe, constructieve Idee der samenleving" te formuleeren, welke zij „beweert te bezitten". Haar onmacht bevordert daarom de komst van het totalitaire fascisme. En dit moet voor haar een ernstige waarschuwing zijn, want de „totalitaire" wereldbeschouwing keert zich veel sterker tegen de Christelijke belijdenis dan het

Marxisme in zijn meest atheïstische periode. De historie van Oostenrijk en Spanje is daar, om het te bewijzen; zij toont deze „tragische anti-nomie" overduidelijk.

Die onmacht van de Kerken en de Christenheid in het algemeen, herhaalt de schrijver, om een sociale basis te vinden, is even pijnlijk zichtbaar in de successen van de Christelijke leiders, die vurig begeeren zulk een basis te vinden. Als voorbeeld kiest Drucker Chesterton's werk: „De terugkeer van Don Quichote": „de meest a-sociale, meest geïsoleerde figuur in de geheele literatuur, die geheel in zijn eigen persoonlijke verbeelding leeft en zoo weinig aan de werkelijke wereld en samenleving heeft, dat hij hun bestaan geheel negeert." En zoo ziet Chesterton's moderne Don Quichote de sociale werkelijkheden van dezen dag voorbij: den klassenstrijd, de machines, het verval der samenleving. En zooals Chesterton zijn er meer: een concrete basis geven die denkers niet en vinden zij ook niet. Hoogstens individuele waarden, maar niets meer.

Die onmacht, heet het verder, is des te merkwaardiger, omdat zij niet geweten mag worden aan den „godeloozen geest" onzer dagen, waarover zoo dikwijls op de kansels wordt geklaagd. Integendeel: een tijd, waarin de geestelijke elite zich tot de Kerk wendt, moet een sterke neiging tot den godsdienst hebben. Maar, niettegenstaande dezen nood en dit zoeken, zijn de Kerken niet in staat geweest een religieus-sociale oplossing te geven. Al wal zij heelen kunnen doen, is aan het individu een veilige haven te wijzen en een toevluchtsoord in een individuele religie. Zij kunnen geen nieuwe samenleving en geen nieuwe gemeenschap schenken. Persoonlijke religieuze ervaring kan van onschatbare betekenis voor het individu zijn, zij kan in hem den vrede herstellen, hem brengen tot God en hem een verklaring geven van zijn eigen natuur en leven. Maar zij kan geen samenleving scheppen.

Als voorbeeld kiest Drucker dominee Niemöller: „misschien het meest treffende voorbeeld van de sociale mislukking van het Christendom". Niemand, die beter dan deze dappere leider van de Duitse belijdenisbeweging, toont, dat het zoeken naar een nieuwe basis voor de samenleving het motief is voor de wending naar het Christendom. Niemöller is uit den oorlog gekomen als een kapotgeslagen en ontworteld mensch, zooals zoovele anderen van zijn leeftijd. Hij zoekt eerst een nieuwe samenleving bij de socialistische en communistische arbeiders in de kolennijnen, en toen, na daar niets dan teleurstelling te hebben ondervonden, bij de eerste radicale Nazi-groepen. Tenslotte wendde hij zich tot de religie. Hij vond in de religie een individueel vrede en een individueel vluchthaven, een individuele missie en een individueel geloof. Maar hij vond daar niet een les voor de samenleving. Hij bestrijdt het Nazisme vanuit de basis van zijn individuele geweten, maar (ofschoon hij dat begeert) hij kan geen enkele constructieve sociale Idee tegenover dit stelsel zetten. Hij realiseert zich zeer wel, dat het politieke en sociale totalitaire systeem de vernietiging van alle vrijheid van religie inhoudt. Toch kan hij geen enkel sociaal of politiek geloof ontwikkelen, dat met zijn persoonlijke religie harmonieert.

Dit is een heviger kwaad voor iedere Christelijke Kerk dan zelfs een algeheel verlies van haar belijders. Een Kerk, die slechts een kleine, vervolgde minderheid in een wijde zee van atheïsten is, kan sterk blijven en vol vertrouwen haar toekomst tegemoet gaan, wanneer zij aan haar belijders een werkelijke gemeenschap schenkt. Zij zou onmiddellijk als overwinnares naar voren treden, zoodra het materialisme zijn ondeugdelijkheid duidelijk toont. Dat gebeurde in de Franse revolutie, dat kan ook in Sovjet-Rusland over een of twee generaties het geval zijn, daar de kleine minderheden, die de Kerk bewaren en hervormen, een werkelijke gemeenschap vormen. Maar een Christelijke Kerk, die, hoewel zij vele en goede belijders tellt, niets meer kan geven dan een persoonlijke religie en een persoonlijke voldoening, houdt op Kerk te zijn, althans in den zin, waarin Europa dit woord verstaat. Zij verliest haar wezenlijk kenmerk als de basis van een rationeele orde van den kosmos en moet toegeven, dat het Christendom, dat zoovele demonen, die in het verleden heerschten, uit den weg heeft geruimd of getemd, niet in staat is de demonen te bannen, die onze samenleving en onze tijden bezoeken. Zij blijft geheel in gebreke haar werkelijke natuur als een stelsel van irrationeele krachten, te begrijpen, dat buiten en boven het thans heerschende Europeesche systeem van wereldbeschouwingen staat.

Tot zover Drucker, die ook op de volgende bladzijden van het hoofdstuk: „De mislukking der Kerken", oordeelen uitspreekt, die wij gaarne nader willen bezien. Maar het is goed om eerst over hetgeen hij tot dusver heeft gezegd, eenige opmerkingen te maken.

Niet over zijn opvatting van Chesterton of van

andere romanlied; niet over de vraag of zij inderdaad representatieve figuren mogen genoemd worden. Ook niet over de reeds eerder behandelde kwestie of Drucker voldoende op de hoogte is van de Christelijke denkers, dat hij in staat is over hen een oordeel te vellen.

Maar wel over dat „individuele geloof", en over die zoogenaamde mislukking.

Het is uit de weergegeven gedeelten, meenen we, wel duidelijk geworden, dat Drucker de betekenis van het individuele geloof geheel mist. De Bijbel stelt allereerst aan den mensch den eisch, dat hij in God geloofd, zijn zonden belijdt, en Christus als zijn Verlosser dankbaar erkent. De Bijbel stelt den eisch van gehoorzaamheid aan Gods wet en het geloof in Zijn Woord. De Bijbel spreekt over het verbond van God met den mensch, en wijst den weg tot het bekomen van verzoening en vrede aan. Een samenleving, die dit alles verwerpt, die aan die eischen afbreuk doet, is ten doode gedoemd, brengt ongerechtigheid en onheil voort. Deze tijden bewijzen dat weer overduidelijk.

En levens loonen zij, dat de erkenning van persoonlijke schuld, de volkomen onderwerping aan Gods gebod, vaak gemist wordt, ook bij hen, die zich, volgens Drucker, „naar de religie wenden". De „mislukking van de samenleving" (laten we een oogenblik deze uitdrukking, die zoo geliefd is, maar in wezen een verwerping der historie beteekent, een oogenblik overnemen) is mede, en voornamelijk het gevolg van de verkeerde persoonlijke houding van den mensch tegenover God. Er blijft het vertrouwen in eigen kracht, er blijft de overtuiging, dat de mensch, „gesteund door de eeuwige religieuze waarheden", zooals het vaak heet, in staat is een ideale samenleving te vormen. Niet het feit, dat het geloof „persoonlijk" is, kan en mag verantwoordelijk gesteld worden voor de moeilijkheden, waarvoor we in dezen tijd staan. Dat is zeker geen oorzaak van wat Drucker en anderen, de onmacht der Kerk noemen. Maar wel het feit, dat velen en velen niet willen erkennen, dat dit „persoonlijk geloof" in God en Zijn Beloften de basis van alle werken moet zijn.

Maar onder dat geloof mag geen mystieke zelf-inkeer worden verstaan; het wil en het moet „vruchten der dankbaarheid" voortbrengen. En nu geven we gaarne toe, dat een van die vruchten het streven naar waarachtige gemeenschap moet zijn, en dat een getuigen in dien zin dikwijls ontbreekt. Er is vaak een zich verschuilen achter de gedachte, dat de Bijbel „geen sociaal stelsel" geeft, ons over de inrichting en structuur der moderne samenleving eigenlijk niets zegt. Er heerscht vaak het gevoel, dat het onmogelijk is „tegen den stroom in te gaan", dat wij de economische ontwikkeling niet kunnen weerstaan of zelfs richting daaraan geven.

De weg is inderdaad moeilijk; de pogingen zijn dikwijls zwak en zij geven vaak den indruk van nutteloos werken. Wij zien in de wereld booze machten, die sterker lijken dan de krachten des vredes; het schijnt vaak alsof het Koninkrijk Gods de zwakkere partij is. De Kerken veroordeelen het bombardement eener weerloze bevolking, zij veroordeelen het oorlogsbedrijf, dat wreede mijnen legt. Maar wanneer zoogenaamd geoorloofde represailles ten uitvoer worden gelegd, klinken de protesteerende stemmen in oorlogvoerende landen, die zeggen, voor het recht op te komen, heel zwak.

Er is gelukkig veel gebed voor den vrede. Maar daarnaast moet ook het verlangen tot uitdrukking worden gebracht, dat de oorzaken, die tot de catastrofe van dezen tijd geleid hebben, nauwkeurig worden onderzocht, en dat straks, wanneer het oogenblik van het sluiten van den vrede daar is, gestreefd zal worden naar een werkelijken vrede. Een vrede, die misschien veel offers zal eischen.

Het verlangen naar gemeenschap is er, ook hier en daar het vertrouwen, dat de belijders van het Christendom hier een schoone taak hebben. Dat vertrouwen bewijst, dat van een „mislukking", zooals Drucker dat bedoelt, geen sprake is.

De Kerk blijft leven, mede dank zij het onverwoestbare „persoonlijke geloof" harer belijders.

A.

B. ter B.

HET BOEK VAN DE WEEK

De Duitse Kerkstrijd.

Martin Niemöller, De laatste 28 preken, uitgesproken in de jaren 1936 en 1937 te Berlijn-Dahlem. Uit het Duitsch vertaald onder leiding van Dr. A. G. Barkey Wolf van 's-Gravenhage. — Uitgave van D. A. Daamen's Uitgevers Mij. N.V. te 's-Gravenhage.

I.

Is er wel een kerkstrijd in Duitschland? Zoo werd een tweetal jaren geleden nog door vele menschen gevraagd. Moeten we, zoo zeiden zij, de wrijvingen, die in Duitschland tusschen de regeering en de kerk voorkomen, niet beschou-